

Teos on mainio ja tervetullut suomenkielinen bioetiikan perusteos. Asian käsittely tapausten kautta on kiinnostavaa, käytännöllistä ja melko yleistajuistakin. Tarvittaessa kirjasta voi lukea vain johdantokappaleet ja loppukappaleen sekä itseään kiinnostavia tapauksia, mutta se kannattaa ehdottomasti lukea kokonaan. Teksti on lukijaystävällistä ja teos etenee erittäin loogisesti ja selkeästi. Häyry kuljettaa lukijaa mukana miellyttävästi, johdattelee eteenpäin ja koostaa asioita kappaleiden välillä ja lopuksi. Huomaa, että projekti on ollut vireillä kauan, sillä teos on johdonmukainen, harkittu, selkeä ja vakuuttava kokonaisuus.

Itselleni jäi vahva tunne, että on selvää, että etiikan tutkimusta tarvitaan ja filosofeille on töitä. Vaikka valmiita vastauksia ei ole, ajattelun välineitä tarvitaan yhä enemmän ja niitä kirja tarjoaa. Filosofin tehtävä on kyseenalaistaa, mutta toisaalta myös yrittää ymmärtää toisten näkökantoja. Häyryn toteamukseen, että eri kantojen edustajien tulisi paremmin kuunnella toisiaan ja pyrkiä ymmärtämään toistensa ajattelutapoja avoimemmin, on helppo yhtyä, eikä vain bioetiikassa.

Lopuksi jäin miettimään, lukevatko päätöksiä tekevät vanhemmat näitä ajattelun välineitä antavia tekstejä. Tarvitaan myös asiallista julkista keskustelua bioeettisistä kysymyksistä – ei vain menestystarinoita, kauhuskenaarioita tai (tieteis-) elokuvia. Tarvitaan tämän kirjan kaltaista tutkimuksen yleistajuistamista. Näiden kysymysten ei pitäisi kiinnostaa vain filosofeja, vaan aivan kaikkia. Esimerkiksi hedelmöityshoidot ovat yhä yleisempiä ja muun muassa ”ylimääräisten” alkuiden (tuottamisesta ja) kohtelusta päättäminen voi tulla henkilökohtaiseksi kysymykseksi yhä useammalle naiselle tai pariskunnalle.

Jäin kaipaamaan laajempaa keskustelua rahasta. Kenellä on aito mahdollisuus ja varaa valita, parantella ja muokata jälkeläisiään? Millaisen tutkimuksen edistämiseen

yhteiset rahat laitetaan? Jään kaipaamaan myös syvempää keskustelua elämän tarkoituksesta ja erityisesti elämän pidentämiseen liittyvää eettistä pohdintaa, johon Häyry lyhyesti viittaa lähinnä todeten, että filosofit ovat suorastaan vältelleet aihetta viime aikoina. Jääkö aihe enimmäkseen teologeille?

KAROLIINA NIKULA
TEOL. MAIST., KOTKA

SARI KATAJALA- PELTOMAA & SUSANNA NIIRANEN (ED.)

**Mental (Dis)Order in Later
Medieval Europe. Later
Medieval Europe 12.
Leiden: Brill 2014. 285 s.**

Kaikenlainen terveys ja hyvinvointi kiinnostavat meidän aikamme ihmisiä, mutta ovat tainneet kiinnostaa ihmisiä aina. Sari Katajala-Peltomaan ja Susanna Niirasan kokoomateos sisältää erimaalaisten tutkijoiden artikkeleita mielen toiminnasta ja sen häiriöistä myöhäiskeskiajan lähteissä. Tulokulmat vaihtelevat lääketieteestä yhteiskuntahistoriaan, teologiaan ja taidehistoriaan ja lähteet lääkäreiden ohjeista ihmekertomuksiin, saagoihin ja kuolemantanssi-maalauksiin. Esimerkiksi filosofiset tekstit ja lakitekstit jäävät pitkälti tarkastelun ulkopuolelle.

Keskiajan lääketieteelliset mielenhäiriökäsitykset pohjautuivat kreikkalaiseen ja arabialaiseen lääketieteeseen. Mielenhäiriöitä lähestyttiin psykosomaattisesti ja niiden syynä pidettiin erityisesti humoraalisen tasapainon häiriintymistä. Naisien ajateltiin olevan psykofyysiseltä rakenteeltaan jonkin verran miehiä heikompia ja näin alttiimpia mielenhäiriintymiselle ja esimerkiksi demonien houkutusille. Useimmat lääkärit eivät kuitenkaan pitäneet demoneja ainakaan useimmissa tapauksissa mielenhäiriöiden syinä, mutta

kokonaan niiden mahdollisuutta ei suljettu pois.

Keskiajan lääkäreiden tarkastelemista mielenhäiriöistä keskeisimpiä oli melankolia, josta kärsivillä ajateltiin olevan liikaa mustaa sappea. Timo Joutsivuon mukaan ajateltiin, että tervehtymistä edistävät puhdas ja valoisa koti, musiikki, hyvät keskustelut ystävien kanssa, uni, kylpy ennen ateraa ja kunnollinen ravinto. Joiltakin lääkäreiltä on säilynyt täsmällisiäkin ruokavalio-ohjeita: montpellierilainen lääkäri Bernard de Gordon (n. 1258 – n. 1320) suositteli melankolikoille kananpoikaa, lammasta ja kirkasta viiniä. Keskiajan Ruotsista säilyneissä lääkere-septeissä suositeltiin paikallista lääkeainetta katajaa.

Lääketieteellisten teosten lisäksi mielenhäiriöitä käsiteltiin keskiajalla muun muassa erilaisissa uskonnollisissa lähteissä, kuten kirkkotaiteessa, ihmekertomuksissa ja kanonisaatio-teksteissä. Pyhimyksiä kuvattiin parantamassa esimerkiksi epileptikkoja ja riivattuja. Keskiakaisissa kirjan-kuvituksissa mieleltään häiriintyneet saatettiin esittää suu ammoltaan ja kieli ulkona, nauravina tai alastomina.

Uskonnollisissakaan teksteissä mielisairautta ei välttämättä pidetty demonien aiheuttamana, mutta demoneja ja niiden vaikutusta pelättiin eri elämänaalueilla. Demonien ajateltiin pesiytyvän esimerkiksi lähteisiin, joita pidettiin vaarallisina, koska ajateltiin että niistä nautitusta vedestä voi saada demonin. Sari Katajala-Peltomaan mukaan riivaus oli sosiaalinen stigma keskiajan yhteiskunnassa, mutta riivattuja ei juurikaan syytely tilastaan, vaan heitä pidettiin viattomina uhreina. Merkkinä demonin poistumisesta ihmisestä saattoi olla esimerkiksi mustan veren ja hiilen oksentaminen.

Keskiajalla tiedettiin hyvin, että mielen toiminta saattoi häiriintyä myös ihmisen oman toiminnan tuloksena, esimerkiksi liiasta viinanjuonnista. Toisaalta osattiin arvostaa kohtuullisen viininjuonin tuotta-

maa iloa. Jussi Hanska kertoo, että myös köyhät fransiskaanit ottivat kiittolisina vastaan (laadukkaan) viinin lahjan Jumalalta.

Kokoomateoksen mielenkiintoisimpiin alkuperäislähteisiin kuuluvat Portugalia 1430-luvulla hallinneen Duarte-kuninkaan omat kirjoitukset. Iona McCleery kertoo, että melankoliasta kärsinyt mutta hurskas kuningas ei tahtonut totella lääkäreitään, jotka neuvoivat häntä luopumaan tehtävistään, mutta harrastamaan seksiä ja juomaan laimentamatonta viiniä; liturgia tarjosi hänelle parempaa terapiaa.

Kuten johdannossa todetaan, useimmat artikkelit ovat tapaustutkimuksia, mutta toimittajat toivovat niiden muodostavan synteessin mielen toiminnan häiriintymistä koskevista käsityksistä myöhäiskeskiajan kulttuurissa. Synteessin syntyminen keskiaikaisista mielenhäiriökäsityksistä on nähdäkseni yhtä vaikeaa kuin nykyisistä käsityksistä: tiukkoja ja kattavia määritelmiä mielen häiriöistä on mahdotonta antaa, ja kokonaiskäsitykseksi jää lähinnä käsitysten kirjo.

En tiedä, miten paljon tämän tyyppisten artikkelikokoelmien edes tarvitsee yrittää luoda kokonaiskuvaa tai synteesiä jostain aiheesta. Sari Katajala-Peltomaa ja Susanna Niirasen kokoamasta teoksesta löytyy kiinnostuneille tietoa monenlaisista keskiaikaisista näkökulmista erilaisiin mielenhäiriöihin raivohulluudesta juopumukseen. Selkeiden alaotsikoiden sekä hakemiston avulla löytää asiat ja henkilöt, jotka erityisesti kiinnostavat. Se on jo paljon.

**VESA HIRVONEN
DOS., LAHTI**

SIMO HEININEN

Agricolan perintö: Paulus Juustenin elämä. Helsinki: Edita 2012. 218 s.

Emeritusprofessori Simo Heininen on tullut tunnetuksi erityisesti Mikael Agricola ja Suomen reformaatioaikaa käsittelevillä teoksillaan ja artikkeleillaan. Nyt käsillä oleva kirja avaa uuden näkökulman 1500-luvun suomalaiseseen elämään, tällä kertaa Paulus Juustenin (n. 1520–1575) kautta. Vaikka kirja käsittelee Paulus Juustenin elämää ja kirjallista tuotantoa, välittyy sen kautta myös laajempi kuva reformaatio-kauden kirkollisesta ja poliittisesta elämästä.

Kirjan pääpaino on, kuten otsikko kertoo, Paulus Juustenin elämän läpikäymisessä. Jo sisällysluettelon silmäily kertoo olennaisia piirteitä ensimmäisen suomalaisen nimeltä tunnetun historiankirjoittajan vaiherikkaasta elämästä. Heininen kuvaa Juustenin elämää sen alusta loppuun herkkästi, käyttäen ansiokkaasti hyödykseen niin aiempaa tutkimustietoa kuin lähdeaineistoakin.

Paulus Juusten syntyi noin vuonna 1520 ja aloitti koulunsa Viipurissa, josta hän siirtyi myöhemmin Turkuun kouluun. Viimeistään Turussa Juusten tutustui Mikael Agricolaan, joka tuli Turun koulun rehtoriksi vuonna 1539. Juustenin tie vei hänet kuitenkin takaisin Viipuriin vuonna 1541, jossa hän toimi lähes kaksi vuotta Viipurin koulun rehtorina, ”ei tosin mielellään”. Viipurista Turun tuomiokapituli lähetti Juustenin vuonna 1543 saamaan teologista ja humanistista sivistystä Wittenbergin yliopistoon, ”jotta hän voisi myöhemmin opettaa niitä muille taitavammin ja paremmalla menestyksellä”. Vaikka Juusten ei ehtinyt saavuttaa akateemista oppiarvoa ennen Wittenbergin yliopiston sulkemista, Philipp Melancthonin kirjoittamassa opintotodistuksessa kiitellään Juustenin kunnollisuutta ja vaatimattomuutta. Samoin maini-

taan, että Juusten on ”käyttäytynyt rauhallisesti ja vakaasti, kuten oppineen ja hyvän miehen tulee”. Opintotodistus mukanaan Juusten palasi Turkuun syksyllä 1547.

Seuraavana vuonna Kustaa Vaasa nimitti Juustenin Turun koulun rehtoriksi ja Mikael Agricola joutui väistymään virastaan. Tämä perustui vanhaan tapaan, jonka mukaan viimeksi ulkomailta kotiutunut maisteri sai viran hoitaakseen. Agricolan ja Juustenin välit viilenivät virantäytön myötä, sillä Agricola ei olisi halunnut luopua paikastaan. Hän oli jo aiemmin ärsyttänyt kuningasta kiellettyä lähettämällä oppilaitaan Tukholmaan hovin käyttöön kesken opintojensa. Agricola yritti saada virkansa takaisin, mutta turhaan.

Turun piispa Martinus Skytte kuoli vuonna 1550, jonka jälkeen Turun piispanistuin oli tyhjiillään lähes neljä vuotta, kunnes vuonna 1554 Kustaa Vaasa jakoi Suomen kahteen hiippakuntaan. Mikael Agricola tuli Turun hiippakunnan ja Paulus Juustenista Viipurin hiippakunnan piispa. Agricolan kuoltua rauhanneuvottelumatkalla Moskovaan 1557 odotti Juusten pääsevänsä Turun hiippakunnan johtoon. Hän sai kuitenkin odottaa kuusi vuotta, ennen kuin pääsi käsiksi Agricolan perintöön.

Vuonna 1563 Juustenista tuli Turun piispa. Hiippakunnan taloudellinen tilanne oli vaikea ja kirkon omaisuutta oli takavarikoitu runsaasti. Juusten johti hiippakuntaa aikana, jolloin kaikesta oli pulaa. Juustenin seurakunnille kirjoittamat, vajaan kymmenen vuoden ajalta säilyneet kiertokirjeet välittävät kuvan sodan, nälän ja ruton varjostamasta ajasta. Pappainkokoukseen laatimissaan statuuteissa Juusten antoi muiden ohjeiden rinnalla papistolle ohjeita myös köyhyyden sietämisestä, ”koska esivalta on vähentänyt pappien tuloja”.

Juustenin piispuuskautta varjosti myös Ruotsin ja Venäjän välinen sota, joka oli alkanut vanhoista rajakiistoista. Kuten Agricolakin, myös